

SZENT MAURUS ÉS A ZOBOR-HEGYI REMETÉK LEGENDÁJA.

Irta: Sárkány Oszkár.

AMEGKERESZTELKEDETT Magyarország első elméledőinek, gondolkodóinak, szerzeteseinek legnagyobb, központi élménye a magyarság megtérése és a magyar állam megalakulása — István király ország-szervező és apostoli munkássága volt. Ez a nagy, misztikus élmény minden legendánk előhangjából kicseng a szerény Zoerárd-legendától a Szent István legendáig. «Történt ezenképpen, — olvassuk Szent István nagyobb legendájában, Tormay Cecil gyönyörű fordításában — hogy az isteni kegyelem könyörületest tekintett az égből a kárhozát és tudatlanság fiainak Isten tisztelétét nem ismerő, tudatlan és kóborló népére, a magyarokra és Isten Pannonia földjén lakozókra, hogy tulajdon azokat, kiket örök titkos végzése szerint annak előtte a keresztények kicsapongásainak megbosszulására természetes székeikből a napnyugati részekbe kihívott, az eleve rendelt időnek teltevel, a hamisság útvjáról az igazság ösvényére, a sötétség éjszakájából az örökkévaló jutalmazás reménységére térítse.» A kor külföldi legendairói is szent csudálattal tekintenek Magyarországra s talán nem túlzás azt állítani, hogy a magyarság megtérése — éppen az *ezredik* év körül — az egész nyugati kereszténységnek lelki élménye volt. Idegen országokból az apostol-királyhoz szentéletű térítők sereglete, — István harca a pogánysággal, az egyházszervezés, térítés, igehirdetés gigászi munkája, — Imre királyfi különösen tiszta élete, — Zoerárd és Benedek első csodatételei mind-mind olyan jelenségek, melyek a kor elméledésre hajló lelkeit megragadták s az egyházépítés e nagy lelki élményéből kisarjadtak a magyar legendairás első virágai. Míg Szent Gellért, Radla-Anasztáz, Aserik és elsősorban «a legkeresztényibb király» keleten és délen harcolnak és diadalmaskodnak a külső pogányság felett, addig a Dunántúl benedekrendi kolostoraiban terjednek az igazi szigorú szerzetesi szellem eszményei: a continentia, a taciturnitás s humilitas és Szent Benedek fia a zoborhegyi, szent-mártonhegyi és a beéli apátságokban virrasztással, böjtöléssel, imádsággal küzdenek a belső pogánysággal. Ebből az inkább szemlélődő életre hajló körből — a megtérés nagy élménye nyomán — indul útnak a latinnyelvű magyar litteratura. A keresztény magyar irodalom kapujában ott áll a keresztény Magyarország legnagyobb eseménye, a megkeresztelkedés.

«Azon időben, mikor a legkeresztényibb király intésére az istenség neve és tisztelete Pannóniában még csak gyengén csirázik vala, a jó kormányzó hírének hallatára más országokból sok pap és barát gyűl vala hozzá mint atyjához, nem azért ugyan, hogy valami szükség kényszerítette volna őket, hanem hogy a szent társalkodás új öröme az ő gyülekezetök által teljesüljön.»

Igy kezdődik az általában legrégebbinek tartott magyar legenda: Szent-Zoerárd András és Benedek élete. Szerzője Boldog Maurus. Valószínűleg magyar származású, kora ifjúságában került már a szent-mártonhegyi kolostorba, később a kolostor apátja, 1036-tól pedig pécsi püspök lett. 1057-ben aláírja a tihanyi alapítólevelet, megkoronázza I. Endre és Salamon királyt,

1064-ben vendégül látja Pécssett Salamont és a herceget. Valószínűleg 1070-ben halt meg. Ezek a száraz adatok, melyek az első magyar íróról ránk maradtak. Munkája a börtben önsanyargatásban, imátkozásban élő benedek-rendi remetét állítja elénk. Legújabbán egy fiatal cseh tudós, Holinka Rudolf mutatott rá ennek a különleges benedek-rendi remetéskedésnek eredetére. A X.-ik században a meglazult szerzetesi fegyelem visszaállítására reformtörekvések indultak meg. Ezekben már a cluny reform előkészítőit látjuk. Az olaszországi individualizmusra, elmélyülésre hajló reform-irány főképviselője, Szent Romuald, a Kamalduliak megalapítója. Romuald, mint a Ravenna melletti pereusi kolostor apátja érvényesítette javító törekvéseit. Damian Péter, szentünk életírója így beszél a pereusi életről: «Itt ezekkel és más köréje sereglett fráterekkel, külön épített cellákban olyan buzgalommal tartotta be és tartatta be a remeteélet szigorúságát, hogy életük mindenki előtt, akikhez híre eljuthatott, szentnek látszott. De ki ne álmélkodna, ki nem venné észre a változásban Isten kezét, látva, hogy az eddig selyemben, aranysegélyű ruhákban pompázók . . . minden gyönyörűségben duskálók, most egy csuhával megelégednek, elzárkóznak, mezitláb járnak, gondozatlanok és megtörte őket az önmegtartóztatás ridegsége. Valamennyien foglalkoztak kézimunkával is. . .»

Romuald tanítványai Szent Benedek regulája szerint éltek ugyan, de egymástól szinte elszigetelve, cellákban, remetéségekben, különös gondot fordítottak a börtre, az imádkozásra, a virrasztásra és az elmélkedésre. A nagybörtben a lehető legkevesebb táplálékkal beérték. Ezek mellett nagy küzdelmet folytatott Romuald a tiszta, szüzi szerzeteséletért. III. Ottó császár ismerte Romualdot és kolostorát, ezért mikor 1001-ben Chrabry Boleszló lengyel fejedelem térítő szerzeteseket kért tőle a császár a pereusi kolostorhoz fordult. Hárman vállalkoztak: Brunó, János és Benedek. Brunó előbb még Rómába megy, a másik kettő azonban eljut Lengyelországba: Boleszló a poznani egyházmegyében, «egy szép erdőben», kisebb kolostort épített nekik. Itt telepednek le; később még két lengyel, Izsák és Mátyás csatlakozik hozzájuk, meg egy paraszt-fráter, Krisztin, aki a konyhára viselt gondot. 1003-ban rablók támadták meg a kolostort és lemészárolták a barátokat. Haláluk után különösen Jánost és Benedeket szentként tisztelik, a kis kolostor körül csodák történnek. János és Benedek nagy fényesség és kellemes illatok közepette megjelenik az emberek előtt. A kolostor, az öt vértanu és különösen a csodák híre messzire, s így valószínűleg Magyarországra is elterjedt: Szent Brunó, aki a vértanuk élettörténetét megírta, említ egy bizonyos Antonius noviciust, aki Magyarországból jött s a kolostorban neki is csodás látomása van. Ez az Antonius kétségkívül még 1008 előtt járt a kolostorban, mert Brunó ebben az évben írta a legendát. Szent Zoerárd-András, amint legendájából tudjuk, Lengyelországból jött hazánkba. Lengyel hagyomány szerint ugyan már Lengyelországban is remetéskedett, Krakkótól délre a Dunajec mellett, ahol a XVI. században tiszteletére kolostor is épült. Maurus elmondja, hogy a zabor-hegyi apáttól, Fülöptől barátságát kért, tehát fölvetette magát a rend kötelékébe, alávetette magát a rend fegyelmének. Egy valószínűleg magyarországi születésű szerzetes, Benedek is csatlakozott hozzá, mint tanítvány. Mindketten a kolostor közelében, az erdő sűrűjében olyanféle remeteéletet folytattak, mint a pereusi kolostorban Szent Romuald tanítványai és a lengyelországi vértanuk. A pereusi kolostor rendjére emlékeztet már az is, hogy ők is a benedek-rend kötelékébe tartozó remeték. Boldog Maurus kis

munkájából kibontakozik előttünk Szent Zoerárd-András önsanyargató, önkínzó, tökéletes aszkéta-élete. Elmondja, hogy milyen szigorúan megtartotta a böjtöket, gyakran három napig minden ételtől megtartóztatta magát, a negyvennapos böjt kezdetén negyven szem diót kért Fülöp apáttól s ezzel megelégedve várta be az Úr feltámadásának napját. Ilyen legyengült testi állapotban is nehéz munkában töltötte idejét. Egy napon a munkától és a böjttől kimerülve félholtan esett össze. Ekkor egy gyönyörű ifjú jelent meg és kocsjára téve cellájába vitte. Ezt a csudálatos eseményt később elmondta tanítványának, Benedeknek, azzal, hogy azt halála előtt senkinek el ne beszélje. A munka után megvonta testétől az éjszakai nyugalmat, hogy az inkább kín és szenvedés volt, mint nyugalom. Csak halála után találták meg testében azt a vasláncot, mellyel gyötörte magát, egészen a húsba nőve. Ilyennek ismerjük Romuald tanítványainak életét is.

Boldog Maurus, amint maga mondja, még mint iskolás gyermek, «puer scolasticus» látta a jó embert. Később is sokat hallott felőle egyrészt a szent remete társától, Benedektől, másrészt a zobor-hegyi kolostor apátjától, Fülöptől. Amint látjuk — erre Horváth János mutatott rá — a kolostorok nem éltek egymástól elszigetelve, összeköttetést tartottak fel egymással: ezáltal közvetítői lettek mindenfelé a vallási és egyházi megmozdulásoknak. Maurusra nagy hatással lehetett mindaz, amit a két szentől hallott s maga is igyekezett virrasztásokkal, a regulához való legszigorúbb ragaszkodással nyomukba lépni. Az olaszországi remete-szellem valószínűleg más utakon is bejött Magyarországra. Brunó, Romuald tanítványa, a lengyelországi szentek életírója, 1007-ben átutazott hazánkon. Sőt Damian Péter szerint Romuald is készült Magyarországra, állítólag 1010-ben több tanítványa kíséretében. Magyarországra csak tizenöt tanítványa jutott el, ezek ugyan a legenda szerint rabszolgaságba estek, megkorbácsoltattak, ami Szent István uralkodása alatt nem látszik valószínűnek. Szent Günther thüringiai gróf, aki egy ideig Csehországban remeteskedett, 1012 óta többször meglátogatta rokonát a magyar királyt, majd végleg itt telepszik le és Szent István az ő tanácsára alapította a bakonybéli apátságot. A Szent Imre-legenda szépen mutatja a szigorú benedek-rendi szellem térfoglalását a pannonthalmi monostorban. Emlékszünk a legenda kedves és szép epizódjára: Szent István csak két szolgálta által követve, titkon femegy a monostorba, elrejtőzik a templomba. Reggeli ájtatosság után a fráterek egy része visszatér cellájába, s csak azok maradnak a templomban, akinek a kis Szent Imre herceg szaporította a csókokat. Látjuk, hogy voltak a pannonthalmi barátok között olyanok, akik a többieknél szigorúbban tartották be a regulát s volt egy közöttük, a Maurusnak nevezett fráter, aki leghívebben alkalmazkodott a szerzetesi rendhez. A kisebb Gellért-legenda szerint Szent Gellért Imre neveltetésének befejezése után hét évet töltött a bakonybéli remeteségben, ahol «Maurus szerzetessel együtt lakott». Talán szabad ebben a Maurusban is a mi boldog Maurusunkat látni, kedves lenne tudni, hogy a nagy szervező és a magyar remete ismerték egymást, kapcsolatban voltak, érdekes lenne, hiszen mindketten író-emberek. Érdekes, hogy az Olaszországból jött Gellértben is megvan az individualizmusra, a szemlélődő életre való hajlam, bár ő nem esik az aszketizmus végleteibe, nála az alkotó, a cselekvő és a szemlélődő, az író teljes összhangban van.

Romuald programjához, mint mondtuk, a remete élet meghonosítása mellett hozzátartozott a tisztasággért való küzdelem is. Maurus a benedek-

rendi remete-életformának inkább talán lejegyzője, meghatott csudálója volt, ennek a tökéletes, szüzi, tiszta szerzetességnek azonban századokra szóló ragyogó példája, eszménye lett. A szüzesség legszebb magasztalása, a Szent Imre-legenda, egyuttal Maurus legendája is. Így kapcsolódik egymáshoz legendairódmunk két bizonytal legrégebb darabja. Bizonyos, hogy egy körből származnak, egy a szellem, mely a két munkát létrehozta, egy szellemen nevelkedtek, tanultak, művelődtek szerzőik, s így juthatott Vargha Damján arra a gondolatra, hogy talán a Szent Imre-legendát is Boldog Maurus írta. Valószínűleg ugyanebbe a lelki, szellemi körbe tartozott az a Pál pap is, aki a XI. század közepén a világmegvetéséről és a szüzességről írt. Sajnos róla semmi közelebbit nem tudunk, csupán munkáinak címei jogosítanak fel arra, hogy őt is az első magyar író pannonhalmi szellemi és lelki körébe vonjuk.

A legendából megismerjük Maurus írói egyéniségét is. Művelt, olvasott a legendairódalomban jártas volt. Erre mutatnak munkájában a legendairódalomban oly gyakori kedves képes kifejezések, melyek közül csak egyet ragadunk ki: «Zoerárd a paraszt rendből, mint a rózsa a tövisök között származott.» Olvasottságát bizonyítja Zozimas apátra való hivatkozása: elmondja, hogy András Zozimas apát módjára töltötte a nagybőjtöt. Talán ismert Szent Brunó egyik munkáját, a Vita quinque fratrum, a lengyelországi vértanu-remeték élettörténetét is. Érdekes, hogy mennyi hasonlóság van a lengyelországi remeték és a mi Zoerárdunk csudái közt. Benedek és János mártírhálaluk után gyakran megjelennek, mintegy látomásképpen, nagy fényesség és az egész templomot s a kolostort is betöltő kellemes illatok közepette. Maurus is említi, hogy Nyitra városában miképpen szabadult meg egy elítélt bűnös a haláltól. Állandóan Szent Andrásához fohászzkodott, s amint a bitóra főlhúzták a szent fenntartotta őt. Mikor mindenki hazament, a szent feloldozta a bűnöst és eleresztette. Mind a két legendairó mélyeséges, hitteli csodálkozással magasztalja a szenteket, Maurus Brunónál is szebben mondja: «Oh mily nagy e férfiú érdeme Isten előtt, ki láthatólag megjelenve föloldozza az embereket, míg láthatatlanul az angyalok karai között foglal helyet». Maurus Pécssett már aránylag gazdag könyvtárat találhatott, hiszen elődje, a fracia eredetű Bonipertus Franciaországból is hozott könyveket.

Írónk egyszerűen, minden alakítás, minden irodalmi átköltés nélkül beszéli el nekünk mindazt, amit a két szentről hallott. Nem akar semmit sem elhallgatni, de hozzá se tesz semmit, nem mesét, nem olvasmányt akar adni hanem igaz történetet. Gondosan megjelöli, hogy ezzel is valószínűbbé tegye a két szent hihetetlennek tetsző önsanyargató életét. Zoerárd életéről tanítványától, Benedektől értesült, ami pedig Benedek halála után történt azt Fülöp apát mondta el neki. Érdekesek a versbe csengő sorok: Az író szent meghatottságában önkéntelen verseket ír:

*O inauditum genus confessionis,
quod preciosius facit regnum promissionis!*

De így van ez a Szent Imre legendában is!

A két legenda sokban hasonlít. Nemcsak stílus-egyezések vannak ezek nem sokat jelentenek. Érezzük, hogy a Szent Imre-legenda szerzője is átélte még a nagy megtérés idejét, még kortársa volt Imrének, Maurusnak, benne is meg van még a törekvés, hogy igazat, valóban megtörténtet írjon, ő is elmondja, mi hogyan lett köztudomású — a királyfi halála után szolgálja, aki

mindent látott és tudott, beszélte el a történeteket. A legendairó még igyekszik a hitelesség látszatát kelteni, de már hidegen visszavonul, nem nevezi meg magát, mint Maurus s így csak a bőven és részletesen elmondott pannonhalmai jelentekből következtethetjük, hogy benedek-rendi szerzetes volt. Maurus legendájának szinte magánlevélszerű, kedves közvetlenségét e munkában már hiába keressük. Szentjéről tudatosan csak bizonyos dolgokat mond el, tudatosan a fráterek épülésére szolgáló legendát ír a szüzesség dicsősítésére. Szerénykedése egyuttal írói fogás : Szent István tettei elmondhatatlanok, tehát méltóbbnak és hasznosabbnak tartja, ha fiának, Szent Imrének életét adja elő, említi, hogy «Boldog Imre ő életidejében előmenyén, jóságos cselekedeteinek érdemeivel szünetlen növelte tulajdon dicsőséges jeles voltát». De aztán így folytatja : «Miket is jól lehet mi egyenként előmondani nem tudunk, keveseket, miket ő cselekedeteiről hallottunk, hogy restségnek ne vétecsék szorgalmatost mégis elbeszéljük.» Így emeli ki Imre életéből mindazt, amit fontosnak tart témájához. Nem akarjuk a Szent Imre legenda problémáit taglalni : csak annyit jegyzünk meg, hogy a legenda két utolsó fejezetét, mely a csodákat beszéli el, nem érezzük az ősi, eredeti legendához tartozóknak. A legenda a szép elmélkedő résszel, melyet szerzője Szent Athanasius Exhortatio ad Sponsam Christi c. művéből írt ki tulajdonképpen befejeződik. Ez az őslenda három részre tagolható. Az első az ájtatoskodó gyermek Imrét mutatja be, a második rész — ez a legbővebben, a legrészletesebben elmondott fejezet — Szent István emlékezetes pannonhalmai látogatásával foglalkozik. Végül a harmadik rész : Imre szüzességi fogadalma és tiszta házaselete. Ezt követi a már említett elmélkedés. Látjuk, hogy a Szent Imre-legenda szerzője, mint író felette áll Maurusnak. Az emlékeit mesélgeti, ez pedig alkot, alakít, eszményt akar állítani a későbbi korok szerzetesei elé. Az ismeretlen szerző is jártas lehetett az irodalomban, különösen a korabeli, a szüzesség dicséretét tárgyaló művekben. A Szent Imre-legendát tehát a szentmártonhegyi monostor egy tudós, szigorú, reformeszméktől áthatott szerzetese, vagy méginkább apátja írta, a szüzesség, a tiszta szerzetes-élet magasztalására.

Szent Zoerárd és Benedek legendája más körülmények között keletkezett. Maurus megemlékezik arról a vasláncról, melyet Szent Zoerárd-András testében találtak. Fülöp apát a lánc felét Maurusnak ajándékozta. Ő ereklyeként őrizte egészen addig, míg Géza herceg, akit ő éppúgy, mint Szent Istvánt christianissimusnak nevez, elkérte tőle. Géza herceg és a pécsi püspök valószínűleg 1064-ben találkozhattak, amikor Salamon a hercegek jelenlétében húsvétkor harmadszor is megkoronáztatta magát. Ekkor mutathatta meg Maurus a vallásos hercegnek (v. ö. a váci egyház alapításának történetét) Szent Zoerárd ereklyéjét s valószínűleg elmondta neki a remeték élettörténetét is. Ez az elbeszélés lehetett a legenda alapja. Valószínűleg Géza herceg kérte fel Maurust megírására. A két zabor-hegyi remete története már csak azért is érdekelhetette Gézát, mert ebben az időben Nyitra földje és így a Szent Istvántól is annyira nagyrabecsült zabor-hegyi apátság is Géza hercegségéhez tartozott. A kis legenda a vele talán egykorú Szent Imre lefndával együtt a magyar legendairódalom megindítója. Ennél az indulásnál, mely egyuttal az egész magyar irodalom indulása, ott látjuk a «legkeresztényibb» Géza hercegnek, Szent László testvérenek alakját is.